Hekim-Hasta İlişkisinin Belirleyenleri

Sır saklama, Mahremiyet, Gerçeğin Söylenmesi

Öğr. Gör. Dr. Müge DEMİR
HÜTF Tıp Tarihi ve Etik AD
mdemir@hacettepe.edu.tr

Hekim Hasta İlişkisi

- Uzmanlık dalı
- Benimsenen hastalık kavramı
- Tıbbın yapısı ve tedavi biçimi
- Eğitimin neden olduğu bilgi, inanç ve tutumlar
- İlişkiden beklentiler

Hekim Hasta İlişkisi

- İletişim becerileri
- Parasal ilişki
- Fiziksel mekan
- Hekim başına düşen hasta sayısı
- Toplumun hekim hasta ilişkisine bakışı

Güven

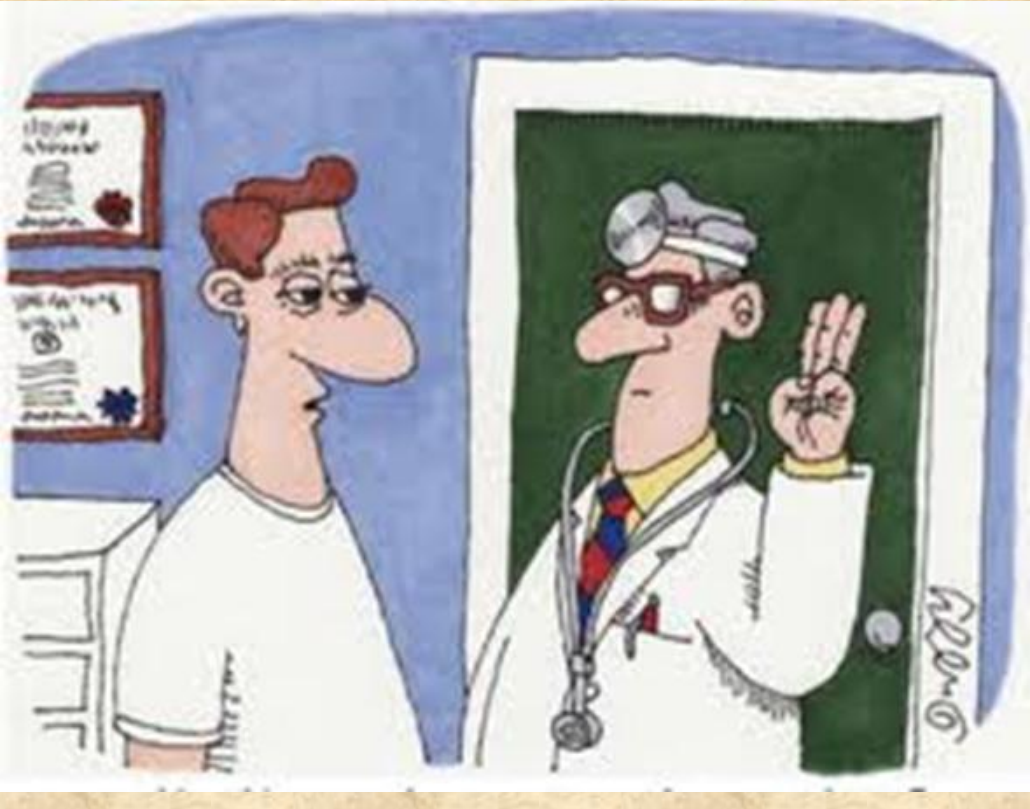

Hekim Hasta İlişkisi Modelleri

Hekim Hasta İlişkisi Modelleri	Bilgilendirici	Yorumlayıcı	Tartışmacı	Otoriter (Babacıl)
Hastanın değerleri	Tanımlanmış, sabit ve hasta tarafından biliniyor	Karışık ve çelişkili, ortaya çıkarılması gerekli	Ahlaki tartışma yoluyla gelişmeye ve incelenmeye açık	Nesnel ve hasta ile hekimin her ikisi tarafından paylaşılır
Hekimin zorunlulukları	İlgili bilgileri sağlar ve seçilen girişimi uygular	Hastayı bilgilendirir, hastanın ilişkili değerlerini ortaya çıkarır, yorumlar, hastanın seçtiği girişimi yürütür.	Hastayı bilgilendirir, seçtiği girişimi yürütür, en iyi değerleri dile getirir ve hastayı ikna eder.	Hastanın o andaki tercihlerinden bağımsız olarak hastanın iyiliğini teşvik eder.
Hastanın özerkliği	Tıbbi bakımın seçimi ve kontrolü	Tıbbi bakıma ilişkin kendini anlama	Tıbbi bakıma ilişkin kendi ahlaki değerlerini geliştirme	Nesnel değerleri olumlama
Hekimin rolü	Yetkin teknik uzman	Danışman	Arkadaş	Koruyucu

- Emanuel, E.J. & Emanuel, L.L. (1992). Four models of the physician-patient relationship. *Journal of the American Medical Association*, 267, 2221-2226

Hekim Hasta İlişkisi Modelleri

Model	Hekim rolü	Hastanın rolü	Klinik uygulama	Örnek
Etkinlik-edilginlik	Hasta için bir şey yapar	Alıcı konumundadır	Anestezi, koma	Ebeveyn-yenidoğan
Yol gösterme-işbirliği	Hastaya ne yapacağını söyler	İşbirliği yapar	Akut enfeksiyon	Ebeveyn-çocuk (ergen)
Karşılıklı katılım	Hastaya yardım eder	Ortak konumundadır	Kronik hastalıklar	Yetişkin-yetişkin

- Szasz and Hollender, three basic models of the doctor-patient relationship, Arch. Intern. Med. 1956, 585-92.

Paternalizm (Babacıl Tutum)

- Başkalarının hayatını onların iyiliği için onların isteklerine ve düşüncelerine bakmaksızın düzenlemenin doğru olabileceği inancıdır.
- Sağlık mesleğindekiler ilk görevlerinin daima hastanın yararını en iyi biçimde gözetmek olduğunu kabul ederler.

Paternalizm (Babacıl Tutum)

- **Savunuları:**
- Hasta tıbbi konularda karar vermek için yetersizdir.
- Hastalığı nedeniyle bilgileri algılamakta zorluk çeker, bilgi vererek hastanın sıkıntıları, belirsizliği arttırılır.

Karşılıklı Katılım

- Hekimin, hastanın kendisine yararlı olmasında yardımcı olduğu durumlardaki ilişki
- Hekim ve hasta karar verme süreçlerine aktif olarak katılırlar.

Klinik Etik Karar Verme Süreçleri

TIBBİ BELİRLEYİCİLER	**HASTA TERCİHLERİ**
Yararlı olma/ Zarar vermeme ilkeleri	Özerkliğe saygı ilkesi
• Hastanın tıbbi sorunu nedir? Bu sorun akut, kronik, kritik, acil ve ya geri dönüşümlü müdür? Tedavinin hedefleri nedir? Başarı şansı nedir? Tedavi başarısız olursa ne yapılacaktır? Bu hastaya nasıl yararlı olunur, nasıl zarar görmesi engellenir?	• Hastanın karar verme yeterliliği var mıdır? Hastanın yeterliliği söz konusu ise tedavi hakkındaki kararı nedir? • Hasta aydınlatılmış onamını vermiş midir? Hasta yeterli değilse yerine kim karar verecektir? Yetkilendirme bildirimi *(Advance Directive)* var mı? Hastanın hakları etik ve yasal olarak korunuyor mu?
YAŞAM KALİTESİ	**ÇEVRESEL ÖZELLİKLER**
Yararlı olma/ Zarar vermeme/ Özerkliğe saygı ilkeleri	Adalet İlkesi
• Tedavi ile veya tedavisiz normal yaşama dönme beklentisi nedir? Tedavi başarılı olsa bile olası fiziksel, sosyal ve mental yetersizlik riski var mı? Hastanın yaşam kalitesini değerlendirmede önyargı söz konusu mu? Tedaviyi kesmek için bir plan veya mantıksal açıklama var mı? Hastanın rahatı ve palyatif bakımı için plan var mı?	• Ailenin, sağlık çalışanlarının tedavi kararlarını etkileyen konular var mıdır? Dini veya kültürel etkenler var mıdır? • Ekonomik nedenler tedavi kararlarını etkilemekte midir? • Kaynaklara ulaşım sorunu var mıdır? Çıkar çatışması var mıdır? Hukuk tedavi kararlarını nasıl etkiler?

Mahremiyet

- Mahremiyet, “girilemez” bir alanı belirtir. Bu, başkalarının birinin beden, duygu, düşüncesine veya bilgi ya da özel ilişkilerine girmesinin sınırlandırılması anlamına gelmektedir.

Mahremiyet

- Özel yaşamın dokunulmazlığı temel insan haklarından biridir.
- Hekim hasta ilişkisinin özel yapısı nedeniyle ortaya çıkan olası sorunlar:
  - Elde edilen bilgilerin paylaşımı
  - Bilgi paylaşımının zorunlu olduğu durumlar
  - Sadece ilgili bilgilerin edinimi-sınırlama

Mahremiyet

- Hasta Hakları Yönetmeliği
- **Mad. 21:** …Eğitim verilen sağlık kurum ve kuruluşlarında, hastanın tedavisi ile doğrudan ilgili olmayanların tıbbi müdahale sırasında bulunması gerekli ise; önceden veya tedavi sırasında bunun için hastanın ayrıca rızası alınır.

Sır Saklama

- Hipokrat Andı'nda, "Tedavi sırasında ya da hatta tedavi dışında, insanların yaşamlarına ilişkin, dışarıya yayılmaması gereken şeyler görür ya da işitirsem, bunları kendime saklayacağım ve sözünü etmeyi ayıp sayacağım." sözü yer alır.

Dünya Hekimler Birliği Hasta Hakları Bildirgesi

- Bir hastanın sağlık durumu, tıbbi durumu, tanısı, prognozu ve tedavisi hakkındaki tüm tanımlanabilen bilgiler ile diğer tüm kişisel bilgileri, ölümünden sonra bile gizli tutulmalıdır.
- Bununla beraber, hastanın ailesi kendi sağlıklarıyla ilgili riskleri öğrenmek üzere bu bilgilere erişme hakkına sahip olabilirler.

Dünya Hekimler Birliği Hasta Hakları Bildirgesi

- Gizli bilgiler, ancak hasta onam verirse ya da yasa tarafından açık biçimde istenirse açıklanabilir. Hasta açık bir onam vermedikçe kendisi hakkındaki bilgiler ancak ‘bilmesi gereken’ sağlık çalışanlarına açıklanabilir.

Dünya Hekimler Birliği Hasta Hakları Bildirgesi

- Hastaya ait tanımlanabilen tüm bilgiler korunmalıdır. Verilerin korunması depolanma biçiminin uygunluğunu da kapsar. İnsanlardan alınan kimlik belirtici veri üretilebilecek her türlü örnek de aynı biçimde korunmalıdır.

TTB Hekimlik Meslek Etiği Kuralları

- **Sır Saklama Yükümlülüğü**
- **Madde 9**-Hekim, hastasından mesleğini uygularken öğrendiği sırları açıklayamaz. Hastanın ölmesi ya da o hekimle ilişkisinin sona ermesi, hekimin bu yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.
- Hastanın onam vermesi ya da sırrın saklanmasının hasta ya da öteki insanların yaşamını tehlikeye sokması durumunda, hastanın kişilik haklarının zedelenmemesi koşuluyla, hekim bu sırrı saklamakla yükümlü değildir.

TTB Hekimlik Meslek Etiği Kuralları

- Yasal zorunluluk durumlarında hekimin rapor düzenlemesi de, meslek sırrının açıklanması anlamına gelmez.
- Hekim, tanık ya da bilirkişi olarak mahkemeye çağrıldığında olayın meslek sırrı olduğunu ileri sürerek bu görevlerinden çekilebilir.

TTB Etik Bildirgeleri

- **Özel Yaşama Saygı ve Mesleki Gizliliğin Korunması Bildirgesi**
- Hekim mesleği dolayısıyla öğrendiği sırları açıklamamalıdır. Hekimin hasta-hekim ilişkisinde edindiği her türlü bilgi, mesleki sır kapsamına girer. Hekimin bu yükümlülüğü hastanın ölmesi ya da hekimle ilişkisinin sona ermesi durumunda da devam eder. Hekim; ancak, hastanın açık izni olması veya bu konuda yasal zorunluluk bulunması durumunda hastanın kişilik haklarını zedelememeye özen göstermek koşuluyla mesleki gizliliği korumayabilir.

TDB Diş Hekimliği Meslek Etiği Kuralları

- **Özel Yaşama Saygı**
- Diş hekimi hastanın özel yaşamına saygı gösterir. Diş hekimi, hastanın kendi isteği ile verdiği ya da tedavi sürecinde edindiği yaşamı, sağlık durumu ve beden özellikleri ile ilgili tüm bilgileri gizli, dokunulamaz ve ulaşılamaz bilgiler olarak saklar. Diş hekimi, hastanın ölümünden sonra dahi bu bilgilerin gizlilik ve ulaşılmazlık özelliklerini korur.
- Diş hekimi, çalıştığı ortamda bulunan diğer yardımcı personelin, görev ve sorumluluk alanı dışındaki bilgi belgelere ve materyallere ulaşımını engellemek, hastaların özel yaşamına saygılı yaklaşım göstermesini sağlamak için gerekli önlemleri alır.

TDB Diş Hekimliği Meslek Etiği Kuralları

- Diş hekimi, yasal çerçevede hastaya ait bilgi ve belgeleri paylaşmak durumunda kalırsa, hastanın zarar görmemesi için gerekli önlemleri alır.
- Diş hekimi, hastanın tanı ve tedavisi ile ilgili uygulamaları bilimsel çalışmalarda veya yayınlarda kullanmak için hastanın iznini alır. Hastanın iznine rağmen hastanın kimliği konusunda fikir ya da bilgi verebilecek bedensel özellikler bilimsel açıdan zorunlu olmadıkça diş hekimi tarafından kullanılamaz.

Türk Ceza Kanunu

- **TCK Madde 280**: Sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi
- **(1)** Görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen, durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Sır Saklama

- **(2)** Sağlık mesleği mensubu deyiminden tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire ve sağlık hizmeti veren diğer kişiler anlaşılır.

Tıbbi Gerçeğin Söylenmesi

- Eski etik kodlarda genelde yok
- Ancak günümüzde önemli
- Kişiye saygı, aydınlatılmış onam, için şart
- Sadakat, bağlılık
- Güven ilişkisinin bir parçası

Neden hastaya gerçeği söylemeyiz?

Tıbbi Gerçeğin Söylenmesi

- İyiliksever Aldatma (benevolent deception)

1. Anksiyeteye neden olur
2. Tedavinin sonuçlarını kötü etkiler
3. Hastanın umutlarını tüketir
4. İntihara sebep olur

Gerçeği Söylemenin İstisnası

- Kanıtlar
- Kültürel faktörler
- Hastanın bilgilenmeyi istememesi

Hasta Hakları Yönetmeliği

- **Madde 19-** Hastanın manevi yapısı üzerinde fena tesir yapmak suretiyle hastalığın artması ihtimalinin bulunması ve hastalığın seyrinin ve sonucunun vahim görülmesi hallerinde, teşhisin saklanması caizdir.

Hasta Hakları Yönetmeliği

- Hastaya veya yakınlarına, hastanın sağlık durumu hakkında bilgi verilip verilmemesi, yukarıdaki fıkrada belirtilen şartlar çerçevesinde tabibinin takdirine bağlıdır. Tedavisi olmayan bir teşhis, ancak bir tabip tarafından ve tam bir ihtiyat içinde hastaya hissettirilebilir veya bildirilebilir. Hastanın aksi yönde bir talebinin bulunmaması veya açıklanacağı şahsın önceden belirlenmemesi halinde, böyle bir teşhis ailesine bildirilir.

Hasta Hakları Yönetmeliği

- **Madde 20-** İlgili mevzuat hükümlerine ve hastalığın mahiyetine göre yetkili mercilerce alınacak tedbirlerin gerektirdiği haller dışında; hasta, sağlık durumu hakkında kendisine veya ailesine veya yakınlarına bilgi verilmemesini isteyebilir.
- **Madde 24-** Tıbbi müdahalelerde hastanın rızası gerekir. Hasta küçük veya mahcur ise velisinden veya vasisinden izin alınır.

Dünya Hekimler Birliği Hasta Hakları Bildirgesi

- **7-b** Ender olarak, verilecek bilginin hastanın yaşamı veya sağlığı üzerinde ciddi zararlara neden olacağına inanmak için iyi bir neden varsa, bu bilgi hastadan gizlenebilir.

BİYOLOJİ VE TIBBIN UYGULANMASI BAKIMINDAN İNSAN HAKLARI VE İNSAN HAYSİYETİNİN KORUNMASI SÖZLEŞMESİ: İNSAN HAKLARI VE BİYOTIP SÖZLEŞMESİNİN ONAYLANMASININ UYGUN BULUNDUĞUNA DAİR KANUN

- Madde 5. (Genel Kural)
  Sağlık alanında herhangi bir müdahale, ilgili kişinin bu müdahaleye özgürce ve bilgilendirilmiş bir şekilde muvafakat etmesinden sonra yapılabilir.

- Madde 10. (Özel yaşam ve bilgilendirilme hakkı)
  … bireylerin, bilgilendirilmeme istekleri de gözetilecektir.

TTB Hekim Meslek Etiği Kuralları

- **Bilgilendirilmeme Hakkı**
- **Madde 27**-Hasta hastalığı konusunda bilgilendirilmek istemediğini belirtmişse, hekimin bilgi vermesi gerekmez. Ailenin haberdar edilmesi hastayla görüş birliğine varılarak yapılmalıdır. Bilinçsiz durumdaki hastalar için, yakınlarının bilgilendirilip bilgilendirilmemesine hekim karar verir.

Tıbbi Gerçeğin Söylenmesi

- İstisnalar dışında gerçek her zaman söylenmelidir.
- Gerçeğin söylenmemesi için geçerli kanıtlar olmalıdır.
- Kültürel faktörler göz önünde bulundurulmalıdır.
- Gerçeği söylemenin bir yolu, yöntemi vardır.